

Szwarc, Andrzej

"Bank Polski 1828-1855", Warszawa 1988 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 80/3, 631-632

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Bank Polski 1828—1885, Narodowy Bank Polski, Warszawa 1988, s. 410, ilustr.

Na publikację, wydaną jak zaznaczono na karcie tytułowej „dla uczczenia 160 rocznicy otwarcia Banku Polskiego”, składają się: zarys dziejów tej instytucji pióra Leopolda Glucka, wybór tekstów źródłowych dotyczących jej powstania opracowany przez tegoż autora przy współudziale Zbigniewa Landaua oraz przedruk pochodzącej z 1936 r. rozprawy Andrzeja Grodka „Idea Banku Narodowego (geneza Banku Polskiego 1763—1828)”. To okolicznościowe wydawnictwo, poprzedzone przedmową prezesa Narodowego Banku Polskiego Władysława Baki, zostało wydrukowane w zaledwie pięciuset egzemplarzach bez współpracy jakiegokolwiek oficyny, a rozpowszechnione było poza siecią księgarską. Nie powinno jednak ująć uwagi historyków i ekonomistów zainteresowanych dziejami gospodarczymi Polski. Nie zastąpi ono nowoczesnej monografii Banku, w niejednym uzupełnia jednak częściowo przestarzałą, choć cenną ze względu na wykorzystanie nieistniejących już źródeł pracę Henryka Radziszewskiego („Bank Polski”, Warszawa 1910) oraz poprzednią księgę jubileuszową z 1928 r., która zawierała sporo akcentów apologetycznych. W książce uwzględniono oczywiście wyniki badań z ostatnich kilkudziesięciu lat, m. in. oceny Jerzego Jedlickiego, który w „Nieudanej próbie kapitalistycznej industrializacji” (Warszawa 1964) krytycznie ustosunkował się do polityki inwestycyjnej i pożyczkowej kierownictwa Banku z pierwszych kilkunastu lat jego istnienia, ukazując niską efektywność i częściową nieopłacalność powstałych z jego inspiracji zakładów przemysłowych.

Obszerny szkic Leopolda Glucka (s. 7—165) przedstawia dzieje Banku Polskiego w szerokim kontekście zagadnień ekonomicznych i politycznych. Autor charakteryzuje wieloletni spór wokół tej instytucji, w której historycy i publicyści zależnie od swych poglądów widzieli dźwignię rozwoju gospodarczego lub instrument kapitalistycznego wyzysku, ostoję niezależności ziem zaboru rosyjskiego albo ośrodek skupiający zwolenników ugody z carską Rosją.

Interesujące są zwłaszcza fragmenty, które dotyczą lat powstania listopadowego i styczniowego oraz wojny krymskiej. Okresy niepokoju odbijały się na stanie wkladów i depozytów, zaś władze rosyjskie i powstańcze wdziały w kapitałach Banku źródło finansowania swych poczynań. Jednak mimo kilkakrotnego spadku rezerw kruszcu i trudności w zrównoważeniu bilansu udało się uniknąć poważniejszych wstrząsów — aż do likwidacji Banku w jego dawnym kształcie i przekształcenia go w początku 1886 r. w kantor rosyjskiego Banku Państwa, co powszechnie uznano za przejaw nasilania się polityki rusyfikacyjnej. *Nota bene* warto było szerzej przedstawić echa tej decyzji Petersburga, którą przez wiele tygodni komentowano — zwłaszcza w prasie galicyjskiej. Charakterystyczne np., iż niewyjaśnione samobójstwo jednego z kasjerów gazety rosyjskie przedstawiały wówczas jako efekt popełnionych przezeń malwersacji, zaś pisma krakowskie i lwowskie sugerowały, że był to czyn zrozpaczonego patrioty.

Omawiany zarys dziejów Banku Polskiego oparty jest na źródłach drukowanych: zbiorach ustaw i przepisów administracyjnych, sprawozdaniach i raportach ekonomicznych, publicystyce i wspomnieniach. Zawarto w nim dane liczbowe obrazujące operacje kredytowe, dyskonto weksli, emisję pieniędzy i inne poczynania finansowe. Na uwagę zasługują niezbyt częste w pracach z zakresu historii gospodarczej charakterystyki osób kierujących Bankiem (Ludwika Jelskiego, Józefa Lubowidzkiego, Henryka Łubieńskiego i innych). Niekiedy jednak L. Gluck nadmiernie rozbudowuje owe personalne dygresje, omawiając np. na przeszło trzech stronach niezłe skądinąd znaną postawę Lubeckiego wobec wybuchu powstania listopadowego.

Sporo miejsca poświęcono projektom zreformowania Banku Polskiego. Inicjatorem jednego z nich był w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XIX w. Leopold Kronenberg, pragnący zachować choć w części jego niezależność, co jednak wobec nacisków ze strony władz carskich okazało się niemożliwe. Brak natomiast prób porównań z analogicznymi instytucjami zagranicznymi. Zniszczenie licznych źródeł — zwłaszcza zaś archiwum samego Banku Polskiego — uniemożliwiło również rozpoznanie organizacji i metod pracy, jakie w nim stosowano. Niewiele też w sumie wiadomo o zbiorowości jego pracowników, ich pochodzeniu, wykształceniu, postawach politycznych itd.

Można by wreszcie napisać cokolwiek — w oparciu o prace historyków sztuki — o warszawskiej siedzibie Banku Polskiego.

W aneksach źródłowych znalazły się m. in. dekrety z 1828 r. inaugurujące działalność Banku, wewnętrzne przepisy i instrukcje dotyczące warunków udzielania pożyczek i trybu przyjmowania wkładów, a także sprawozdanie za pierwszy rok istnienia instytucji. Książkę ilustrują reprodukcje portretów sterników polityki finansowej Królestwa Polskiego oraz *facsimilia* dokumentów. Wydawnictwo nie zawiera niestety indeksu osób.

A. S.

M. S. Simonowa, *Kryzys agrarnej polityki carizma nakanonie pierwszej rosyjskiej rewolucji*, Akademia Nauk SSSR, Institut Istorii SSSR, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1987, s. 252.

Kwestia agrarna, jakkolwiek często obecna w historiografii radzieckiej, pozostawia nadal szereg problemów, czekających na opracowanie. Simonowa opublikowała już wcześniej kilka artykułów, poświęconych niektórym aspektom tego zagadnienia. W omawianej pozycji autorka dokonuje podsumowania dotychczasowego stanu badań, przeprowadzając jednocześnie własną analizę w oparciu o bogatą bazę źródłową. Autorka wykorzystała źródła różnego typu (m. in. pamiętniki osób uczestniczących w pracach Rady Nadzwyczajnej do Spraw Związanych z Potrzebami Produkcji Rolnej) posłużyła się także bogatą literaturą przedmiotu. Podstawowym celem tej pracy było ukazanie i zanalizowanie walki w obozie rządowym o kształt polityki agrarnej w okresie poprzedzającym wybuch rewolucji 1905 roku.

Wraz z początkiem XX wieku kwestia agrarna stała się podstawowym problemem rosyjskiej polityki wewnętrznej. Podejmowano próby rozwiązania zaistniałych trudności. Do jednej z takich prób zaliczyć można powołanie do życia na początku 1902 roku Rady Nadzwyczajnej do Spraw Związanych z Potrzebami Produkcji Rolnej. Na jej czele stanął Sergiusz Witte. Jego dymisja ze stanowiska ministra finansów w końcu 1903 roku obniżyła prestiż Rady. Autorka podkreśla, że żadne z ustaleń tej instytucji nie wyszło jednak ze stadium projektu, Rada przetrwała do początku 1905 roku, a choć jej działalność nie doprowadziła do żadnych konkretnych ustaleń, pozostawiła ona szereg materiałów, stanowiących obecnie cenne źródło dla badaczy. Kręgi rządzące nie były zdecydowane co do linii postępowania wobec kwestii agrarnej. Ich wahania wyraźnie widać w powołaniu dwóch ośrodków, przygotowujących przyszłą reformę. Obok wspomnianej wyżej Rady pojawiła się Komisja Redakcyjna Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, gdzie decydował Wacław Plehwe, zwolennik tradycyjnego kursu.

Praca zawiera cztery rozdziały, omawiające chronologicznie poszczególne etapy działalności wspomnianych wyżej instytucji — Rady i Komisji.

Książka zaopatrzona jest tylko w indeks osobowy, brak jest oddzielnie zestawionej bibliografii.

H. G.

Josef Ströder, *Oskarżony o przyjaźń z Polakami. Niemiecki pediatra w okupowanym Krakowie*, przedmowa do wyd. niemieckiego Berthold Beitz, przedmowa do wyd. polskiego Józef Bogusz, przekład Katarzyna Rydel-Johnston, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988, s. 272.

Do rzadkości należą przekazy pamiętnikarskie niemieckich lekarzy dotyczące ziem polskich w latach II wojny światowej i okupacji, zwłaszcza wolne od uprzedzeń narodowych i politycznych